

**Резюмета на публикациите, представени
от доц. д-р Явор Милтенов,
Секция за история на българския език,
Институт за български език, БАН,
за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност
„професор“,
обявен в „Държавен вестник“, брой 93 от 22.XI.2022 г.**

Монография:

Слова от колекцията Златоструй с неизвестен гръцки източник. София: Авалон, 2021, 250 с. (ISBN: 978-954-9704-40-2).

Проучването е посветено на десет произведения, попаднали в поръчаната от цар Симеон (893–927) преводна сбирка Златоструй, за които (за разлика от останалите над 150 текста от сбирката) досега не е открит съответен гръцки текст.

В увода към монографията е представена сложната история на Златоструй и разпространението му в средновековната книжнина. Специално са разгледани източниците за съставянето на сбирката, състоящи се преди всичко в преводни хомили от най-известния византийски писател Йоан Златоуст.

След това в десет отделни дяла са разгледани текстовете, които са обект на изследване. За всеки един от тях е приложен един и същ методологически подход, целящ комплексно и изчерпателно изследване: издирени са и съпоставени значителен брой преписи, идентифицирани са версии на текстовете и вторични редакционни промени в тях, извършен е езиков анализ, извършено е издание с критически апарат.

В процеса на работа се установява, че за повечето от десетте произведения може да се твърди, че не са преводни, а оригинални старобългарски съчинения. Това е съществен принос за историята на българската литература и култура от времето на Златния век, откогато всъщност имаме съвсем не много на брой достигнали до нас непреводни текстове, дело на български автори.

Нещо повече, внимателният анализ на стиловете и езиковите им характеристики на изследваните произведения насочва към извода, че значителна

част от тях са създадени от Климент Охридски или негови последователи, а едно представлява преработка на слово от старобългарския писател черноризец Петър. Повечето от тези текстове се изследват и издават за пръв път в настоящата монография.

Заключението на книгата всъщност е посветено на събиране на едно място на паралелите с творчеството на Климент Охридски като автор. В него акцентът е поставен върху съдържанието на изследваните поучения и върху определени характерни теми и стилови черти, засвидетелствани в тях. По този начин резултат от изследването е не само откриването, реконструирането на текста и издаването на нови произведения от старобългарски автори – комплексният подход позволява също достигането до нови сведения за ежедневието и духовните потребности на българското общество малко след Покръстването, за стила и езика българските книжовници от това време, показва нови посоки за осмисляне на културните процеси през българския Златен век.

Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация:

A Note on the Adoption of the Byzantine Models in Medieval Bulgaria (9th-10th c.): The Case of the Chrysorrhoeas Collection. – *Studia Ceranea*, 7, 2017, 161–168. (ISSN: 2084–140X, e-ISSN: 2449-8378) **Без JCR или SJR – индексирани в WoS или Scopus (Web of Science)** [Линк](#)

През първата четвърт на десети век е съставена първата славянска колекция с произведения на Йоан Златоуст, наречена Златоструй. В научната литература сбирката Златоструй се споменава преди всичко във връзка с нейното Предисловие, в което българският цар Симеон (893-927), посочен като инициатор за създаването на първоначалния Златоустов свод и като автор на неговото наименование.

Важността на Златоструй се подкрепя не само от Предисловието, което може да бъде сметнато като повече или по-малко клиширана изява на политическа идеология. Изчерпателният текстологически и съпоставителен анализ дава възможност да се достигне до реконструиране на историята на колекцията и да се

разкроят детайли за текстовата история на хомилиите по цялата нишка от византийските оригинали до най-късните славянски преписи.

В настоящото изследване фокусът е преместен към тези особености, които фактически характеризират процъфтяването на българската литературна традиция през 10 в. и успешното усвояване на византийските литературни модели – държавната подкрепа, подходът на преводачите, съставянето на антологии.

Три пласта на лексикално редактиране в Зографското евангелие. *Slověne* = Словѣне. *International Journal of Slavic Studies*, 8, 2019, ISSN:2304-0785, 12-24. SJR (Scopus):0.1 **Q4** (Scopus) [Линк](#)

В статията се изследват кирилските и глаголическите глоси в полетата на Зографското евангелие, които са оставени от преписвача на ръкописа. Те са едно от най-ранните свидетелства за начина, по който през X–XI век се е извършвало лексикалното редактиране на текстовете и за същността на този процес. Проучването на глосите е поставено в контекста на предходни проучвания върху други два пласта: лексикалните варианти, с които текстът на Зографското евангелие се противопоставя на този в Мариинското евангелие, Асеманиевото евангелие и Савината книга, и синонимните замени, които в научната литература се третират като източнобългарски. Направеният анализ води към извода, че ежедневното писмо на преписвача е кирилицата, а стремежът му е да замени или обясни определени чужди, неславянски думи. Повечето синоними и тълкувания, които той предлага в полетата, не са повлияни от традицията и най-вероятно са негова собствена инициатива, която се вписва типологически във вече установени процеси на лексикална редакция през българския X век.

Щрихи от историята на българския Златен век: преводната литература в контекста на духовното присъединяване към византийската общност. *Български език и литература*, 61, 4, 2019, ISSN:0323-9519, 407-418 **Без JCR или SJR – индексирани в WoS или Scopus** (Web of Science) [Линк](#)

Българският Златен век е, от една страна, време на териториални разширения и значимо присъствие на политическата карта на Европа. От друга страна, това е епохата на първите големи върхове в областта на славянската писмена култура, и,

вероятно, на изобразителните изкуства и архитектурата. В същността си Златният век е присъединяване към духовността и менталността на византийския свят и усвояване на достиженията на една многовековна философска традиция. Възприемането на византийските модели се осъществява посредством два съществуващи принципа: препредаване на образците и адаптиране на образците. Първият е водещ за много от произведенията за индивидуално или монашеско четене, които били превеждани изцяло като огледално отражение на своите оригинали. Що се отнася до втория принцип, той може да се открие в преводни сбирки, съставени от извлечения от византийски патристични съчинения или от съкратени, редактирани или преработени готови старобългарски преводи. Статията си поставя за цел да изследва най-важните примери за подобен тип адаптиране и техните характерни особености, като особено внимание се отделя на ролята на аристокрацията и владетеля за иницирането и насочването на тези процеси.

Статии и доклади, публикувани в нереперирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове:

Хилендарските свидетели на *Златоструй* и тяхното значение за реконструиране на протосбирката. – В: Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. Уйлям Федер. [In honorem 2. Филология и текстология]. Шумен, 2014, 222-232. (ISBN 978-619-00-0096-9)

През 10 в. в България са създадени две славянски колекции с хомилии от Йоан Златоуст, и двете известни като Златоструй. Смята се, че т.нар. пълна редакция от 138 слова и т.нар. кратка редакция от 81 слова с независими свидетели на изгубен днес старобългарски корпус от текстове – протоколекцията Златоструй, съставена при царуването на Симеон (893–927).

Въпреки че Златоустовия корпус е създаден в Преслав в началото 10 в. и че двата основни сборника с постоянен състав („редакции“) също са съставени през 10 в., до нас са достигнали много малко южнославянски ръкописи, които са наследници на първоначалната колекция. Реконструкцията на историята на

различните сбирки, наричани не много подходящо в науката редакции, и съответно на съдържащите се в тях текстове, среща обичайното препятствие: традиция, прекъсната за векове и възстановена в различна среда спрямо първоначалната – и пълният, и краткият Златоструй са запазени в руски копия, почти всички от които датират от 15 в. насетне.

За щастие, съхранени са също така и три сръбски ръкописа от 14 в., свързани с атонския Хилендарски манастир, които, поради горепосочените обстоятелства, са от голямо значение за историята на Златоструй. Статията е посветена на изучаването на трансформациите, разпространението и структурата на сбирката на базата на особеностите на трите сръбски източника.

Особености на рецепцията на византийското книжовно наследство в старобългарската преводна литература от IX-X в. – В: 145 години Българско книжовно дружество. Приложение към сп. Български език, София, 2014, 173-188. (ISSN 0005-4283)

Цел на статията е реконструиране и анализ на целенасочено въведените принципи, които с поръчителската воля и покровителството на владетеля са се превърнали в двигател на разцвета в областта на книжовността и в успешен способ за усвояване на културните достижения на Византия. Съставянето на преводни и компилативни антологии е основната и може би най-важна линия в тази посока. Това са сборници, които се стремят да представят есенцията на богословската мисъл чрез специално избрани ексцерпти, служат за индивидуално четене и са предназначени за един просветен елит. Наличието на текстологически удостоверени независими сбирки, ползващи избирателно едни и същи масиви, частичните преводи и фрагментирането на готови пълни преводи, вплитането на всички тези характеристики в една система от взаимни обвързаности, която произвежда антологии и която е неразривно обвързана със столицата и владетеля – това са параметрите, които фиксират процеси, общи за някои колекции, но явно свойствени и за литературата като цяло: основната движеща сила на Симеоновия проект е предварителната работа по събирането на достиженията на византийската писмена култура, последвана от различни типове приспособяване, трансформиране и фрагментиране.

Общите пасажи между колекцията *Златоструй* и *Княжеския Изборник*. – Старобългарска литература, 49-50, 2014, 28-45. (ISSN 0204-868X)

Златоструят и т.нар. Княжи или Княжески Изборник са сред най-интересните и най-важни старобългарски антологии. Едната представлява колекция от над 120 Златоустови хомилии, която се е превърнала в източник за сборници с постоянно съдържание, известни като редакции на *Златоструй*, и е повлияла на съставянето на най-старите хомилиари за постния цикъл и ранни флорилегии. Втората е компилация от компилации, според определението на Уилям Федер, което означава селекция от предварително готови преводи, подложени на допълнително приспособяване.

Златоструят и Княжеския Изборник имат много общи места в своята история: време и място на създаване, връзка с владетелския двор, сходство по отношение на структурарата и начина на адаптиране на изворите. Не на последно място, помежду им има буквални текстови съвпадения. Статията предлага за пръв път съпоставка на общите пасажи. Техният анализ води до извода, че двете сбирки нямат пряка връзка помежду си, а възхождат към по-пространен източник, който е съдържал преводи, ексцерпти и гноми.

Научните приноси на професор Франсис Томсън в светлината на методологическите проблеми пред палеославистиката. – Старобългарска литература, 52, 2015, 11–23. (ISSN 0204-868X)

В статията се анализират причините за това славистичната медиевистика за десетилетия в средата на 20 в. да остане една затворена система, правена и четена предимно на славянските езици. Във втората част се разглеждат някои от приносите на Франсис Томсън за преодоляване на недостатъците на предходната методология на самоизолирането. Те най-общо се състоят в прилагането на един забравен от славистите подход – обвързването на преводите с оригиналите, на славистиката с византистиката – който може да доведе до качествено нов етап в развитието на науката.

Завръщането на гръцкия в публикациите, различният начин, по който се издават средновековни славянски преводи през последните 25 години, централното място на текстологията в палеославистичните изследвания, съставянето на каталози на

текстовете – това са само някои от най-главните характеристики на промяната в научната методология, на които Томсън бе предвестник. А в някакъв смисъл и идеолог, доколкото много от осъществилите я са били повлияни от неговите статии като модел, като подход, като начин на мислене.

Бележки върху историята и състава на ръкопис № 1039 от Народната Библиотека „Св. Кирил и Методий“. – В: Агиославика. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия чети-миней. Съст. Д. Атанасова. София, 2016, 61–77. (ISBN 978-954-07-3920-5)

В статията се изследват кодикологическите и текстологическите особености на ръкопис № 1039 от Националната библиотека в София, на неговия протограф и евентуалния му архетип. Наред с индивидуалните характеристики на (текстовете в) № 1039, неговият контекст също е взет под внимание: ръкописите, които пазят сходен състав, са анализирани с оглед на техния произход и текстологическото групиране на текстовете в тях. Създаването на тези копия изглежда е резултат от съзнателно тиражиране и разпространяване на минейни комплекти, предназначени за големи сръбски духовни и книжовни центрове в средата на 14 в. Техният източник (т.е. общият им протограф) може би е съставен на Атон.

Частичният езиков анализ разкрива нехомогенност в състава на ръкопис № 1039 и сродните му ръкописи, доколкото статиите се различават помежду си по отношение на лексикалните особености (преславски, неутрални и смесени). Изводът от тези първоначални наблюдения е, че № 1039 не отразява един хипотетичен най-старинен преславски архетип, създаден, както би било логично да се допусне, en bloc чрез препредаване на конкретен византийски минеен том или комплект. Както изглежда, славянският предметафрастов агиографски корпус, какъвто го познаваме от разгледаните ръкописи, вече е преживял известни промени и развой. Следователно, това, с което разполагаме днес, са наследници на копие или копия, който отстои (които отстоят) на няколко поколения от архетипа (ако такъв въобще е съществувал).

Notes on Scribal Errors in the Earliest Slavic Manuscripts. The Oldest Linguistic Attestations and Texts in the Slavic Languages, Holzhausen, 2018, ISBN:978-3-903207-21-9, 167-175.

Тази статия представя предварителен преглед на някои видове преписвачески грешки в най-ранните славянски ръкописи. Анализираните данни включват пропуски, добавки или замени на букви, които водят до загуба или промяна на значението. Защо се появяват такива грешки? Какво ни казват те за обучението на копистите или за начина, по който са преписвали своите текстове? Ето някои възможни отговори на тези въпроси: 1) Въпреки че повечето кодекси от 10-11 век вероятно са написани в многоезична среда (Синай, Атон), изглежда, че книжовниците не са имали голям опит с говорим/писмен гръцки; 2) Някои от разглежданите грешки изглежда са резултат от транскрибиране на знак по знак или сричка по сричка; 3) Повечето от графичните грешки и отклонения се дължат на това, че текстът е бил зрително или слухово възприет погрешно от определени преписвачи, но честа причина за възникването им е и неуспехът (или липсата на опит) да се разбере значението на текста; 4) Някои от синайските ръкописи съдържат данни, че преписвачите често са прекъсвали работата си и, когато са се връщали към преписването, са започвали да преписват от неправилно място. Те не са прочитали текста и не са го знаели наизуст (псалтирния например). Някои от тези книжовници вероятно съвсем наскоро са завършили обучението си и поради това са били склонни към грешки от невнимание – просто, защото това са били сред първите ръкописи, които е трябвало да копират.

The Five Ws of the Old Church Slavonic Codex Zographensis: Recent Studies, Future Tasks. Digital and Analytical Approaches to the Written Heritage. Proceedings of the Conference El'Manuscript 2018, Sofia: Gutenberg, 2019, ISBN:978-619-176-155-5, 169-187.

Откакто е открито преди около 175 години прочутото глаголическо Зографско евангелие, характеристиките му са обект на усилено проучване. Закономерно те се превръщат в основен източник и за реконструкцията на граматиката на славянските езици, и за изследването на различни аспекти на славянската писмена култура през IX – XI в. Остава обаче въпросът дали натрупването на това голямо количество научна литература води до отговорите на петте класически въпроса, които трябва да бъдат поставени за всеки подобен исторически източник: кой - какво - кога - къде - защо? Настоящата статия има за цел да събере наличната информация на едно място и да преразгледа критично различните мнения.

Фокусът е върху проучвания, проведени през последните тридесет години, които предлагат нови подходи и нови отговори. Последователно се разглеждат: предположенията за оригиналното съдържание на ръкописа, влиянието на кирилицата в навиците на кописта, включването на неопитен втори писач, сходствата с украсата на други глаголически ръкописи, бележките за литургическо използване на тетраевангелието, хипотезите за датирането и произхода на кодекса въз основа на езикови и правописни характеристики.

В обобщение, изследванията от последните години ясно показват, че дори за всестранно проучен паметник като Зографското евангелие има аспекти, в които научните търсения си струва да продължат. От една страна, все още има непроучени и слабо проучени страни на самия ръкопис. От друга страна, все така наложително е изработването и прецизирането на цялостни концепции за класификация на най-старите паметници, които да се базират на използването на комплексен и мултидисциплинарен подход. Това несъмнено би разкрило и други съществени подробности за славянската писмена култура от 10–11 в.

Три непроучени славянски Златоустови антологии в съпоставка със сборника Златоструй. Sapere aude. Сборник в чест на проф. Искра Христова-Шомова, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, ISBN:978-954-07-4890-0, 390-403.

Първоначалният състав на протосборника със слова от Йоан Златоуст не е запазен изцяло в нито един ръкописен източник. Той се възстановява чрез взаимно допълващи се или потвърждаващи се данни, извлечени от ползващи го хомилетични антологии и сборници със смесено съдържание. Най-важни в текстологическо отношение са няколко славянски Златоустови колекции, наричани в палеославистиката „редакции на Златоструй“:

Съществуват обаче и други славянски сборници със Златоустови слова, възхождащи към Златоструя, които или са само мимоходом споменавани в научната литература, или остават въобще непроучени. Статията предлага някои първоначални данни за съставите и частични наблюдения върху текстологията на три такива ръкописа. Те съдържат различни отломки от Златоструя, както и произведения, които досега не са били причислявани към цар-Симеоновата

сбирка. В текстологическо отношение едни произведения възхождат към типа, представен в кратката редакция на Златоструй, а други към пълната редакция. Направените наблюдения имат огромно значение за възстановяването на историята на всеки един текст и за първоначални предположения относно съставянето на различни южно и източнославянски компилации, които директно или индиректно възхождат към архетипния старобългарски корпус.

Съвпадащи лексикални решения в преписи на Осмокнижието и на Тълковните пророчески книги. – В: *Sub specie aeternitatis*. Сборник научных статей к 60-летию Вадима Борисовича Крысько. Москва, 2021, ISBN 978-5-91172-215-9, 403–415.

В статията се разглеждат лексеми от средновековни преписи на Осмокнижието и на Тълковните пророчески книги, които имат стойността на маркер, на индивидуализиращ белег, диференциращ и групиращ признак. Те свидетелстват не само за сходно време и място на обработка на разгледаните старозаветни книги (което е ясно от използването на прабългаризми и на типични синоними), но съдържат и сведение за стила, заложен в преславските им протографи. Особено впечатляващи са съвпаденията с текста на словата на Григорий Богослов – проучването им в съпоставителен план трябва да продължи с мисъл за това, че те може са резултат от труда на един и същи кръг книжовници.

В заключение се защитава хипотезата, че компилирането на сборник с библиейски пророчески книги в Преслав е част от по-широка програма за превод или редакция на старозаветните текстове. Разгледаният материал засилва усещането, че по старозаветните книги може да е работено едновременно – по всичко личи, че ако не цялата, то значителна част от съвпадащия кръг лексика е въведена в текстовете в техния „преславски“ период.

Свидетелства за прехода глаголица – кирилица през X–XIII век. – В: *Шестдесет години по следите от учителю*. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Анна-Мария Тотоманова. София, 2021, ISBN: 978-954-075-222-8, 35–49.

Въпросите около използването на глаголическата азбука след пристигането на Кирило-Методиевите ученици в България, около изобретяването на кирилицата и

налагането ѝ в следващите десетилетия, около географския, хронологическия обхват и етапите на тази промяна, са многократно дискутирани в палеославистиката. Статията има за цел да се върне към комплексно обглеждане на свидетелствата на източниците, които могат да послужат за установяване на прехода глаголица – кирилица през X–XIII век.

В първата част се разглежда съществуването на глаголица и кирилица през IX–XI в. Налагането на кирилицата като основно писмо в българските предели през X в. е добре засвидетелствано от епиграфски паметници с точна дата, известни са обаче и няколко изцяло глаголически или кирилско-глаголически надписи също от X в. Не точно такава е съотношението при книжовните източници – глаголическите ръкописи и фрагменти съставляват над половината от общия им брой. Специално се изтъква влиянието на кирилицата върху преписвачите на някои глаголически паметници, удостоверяващо, че те владеят и двете писмени системи. От анализа става ясно, че посочените източници идват до нас от епоха с превес на кирилицата. Критичният преглед на източниците продължава с примери за глаголически вписвания в кирилски ръкописи, оставени от отделни писачи или читатели през X–XI в. По-нататък в статията се прилагат изчерпателни данни за текстове, които са имали изгубени днес старобългарски глаголически оригинали и трансмисия. Заключение от обглеждането на всички свидетелства е, че в земите на владетелите Борис, Симеон, Петър и Самуил глаголица и кирилица съществува за един дълъг период от време, като оценката на превеса на едната или другата в определени региони е въпрос по-скоро на субективна изследователска гледна точка.

Във втората част, „Отгласи от глаголическата традиция през XII–XIII в., примери от XIV и XV в.“ целта е да се документира хронологията на препредаване на познанието за по-старата азбука, на ползването ѝ и т.н. Преглеждат се отново свидетелства като по-големи вставки на глаголица в кирилски ръкописи, единични глаголически букви, проявите на диграфия в паратекстове. На базата на тези данни може да се твърди, че познаването на глаголическата азбука бележи плавен регрес във времето, но до към средата-края на XIV в. явно има нужда от грамотни люде, четящи на глаголица. Така се очертава една картина на неочаквано дълъг живот на глаголическата традиция в образованието на книжовниците и в преписваческата

практика. Що се отнася да географското разпределение на разглежданите източници от XII–XV в., според местонамирането, косвените и езиковите данни, те принадлежат преди всичко към западнобългарските и македонските предели, понякога към съвременните Косово, Босна. Подробно са разгледани следите от познаване на глаголицата на Атон, които датират от късния XIII – средата на XIV в.

О трех лингвистических критериях локализации древнейших славянских рукописей – критический обзор. – В: Труды Института русского языка. Лингвистическое источниковедение. № 1, 2021, ISSN 2311–150X, 233–245.

Статията има за цел да се анализират някои езиково-правописни характеристики на най-старите славянски ръкописи, които в научната традиция се смятат не само за средства за групиране на паметниците, но и за белег за мястото на тяхното създаване.

Още от времето на Лескин, Вондрак, Щепкин и др. като основен критерий за класификацията на най-старите южнославянски ръкописи се смята наличието или отсъствието на примери за изменението на задната редуцирана ъ в пълна по дължина гласна ѳ. В статията се разглеждат езикови данни от Зографското евангелие, които обаче противоречат на традиционните постановки в науката и поставят под въпрос валидността на този критерий като локализиращ белег спрямо Зографското евангелие, а оттам и спрямо всички останали ръкописи от X–XI в.

Друг фонетичен белег, използван за локализиране на някои от най-старите паметници, е взаимната замяна на ж и ѳ. Тази особеност се смята за една от отличителните характеристики например на Мариинското евангелие, насочващи към сръбско влияние. Съвременни изследвания обаче показват, че промяната ж>ѳ не е отлика само на съвременния сръбски език, а е застъпена на много широка територия в Сърбия, Далмация, Западна България и Северна Македония.

В някои от най-старите ръкописи са засвидетелствани също и примери за замяна на ж с ѳ. Прилагат се аргументи, че явлението е засвидетелствано в много повече от ръкописи от споменаваните в литературата и може да се смята като най-несигурен белег за локализация от разглежданите.

Въз основа на критичния преглед на изследванията до момента и като се взимат под внимание някои слабо известни и рядко използвани свидетелства, в изследването се достига до извода, че примерите за преход на ъ в о, на ж в оу и на ж в о имат различна стойност, но като цяло нито едно от тези явления не може да се приеме за еднозначен и решаващ аргумент за локализация.

За някои редки думи в „маргиналните“ писмени свидетелства от X–XI в. – В: Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2022 година). София, 2022, 291–297. (ISSN: 2683-118X)

В статията се разглеждат няколко редки думи, засвидетелствани в бележки, оставени а) от ръцете на преписвачите на старобългарски ръкописи от X–XI в., и б) в епиграфски паметници от същия период. В някои случаи се извършва нова интерпретация на анализирания материал, а в други такава се предлага за пръв път. Анализът включва думите *вѣри* ‘нека?’ от кирилско-глаголическата приписка на л. 94r в Асеманиевото евангелие, *нежитѣ* ‘нежит’ от оловни амулети срещу болестта, *срѣдопостиѣ* ‘Средопостие’ от бележка в долното поле на л. 76v в Асеманиевото евангелие, *сѣукати* ‘изходя’ от надпис № 3 от манастира край с. Равна, Провадийско, *тѣхѣтъ* ‘монета с малка стойност’ от оставените от писача на Зографското евангелие глоси в полетата на ръкописа. Направените наблюдения допълват лексикографските наръчници и съдържат слабо известни факти относно паметниците, в които тези хапакси и редки думи се срещат.

Вмъкнатите глаголически листове в Зографското евангелие. – Българска реч, 27, № 2, 2021, 107–120. (ISSN: 1310-733X)

Както е известно, петте класически въпроса, които трябва да бъдат поставени на всеки обект на изследване са: кой - какво - кога - къде - защо. След провеждане на проучване на възможните отговори на тези въпроси по отношение на основната често то Зографското евангелие, авторът насочва вниманието си към трите глаголически тетради, вмъкнати в оригиналния ръкопис, за да заменят изгубени листове. Статията има за цел да събере наличната информация на едно място и да

преразгледа историята на тези тетради в светлината на практиките и навиците на средновековните преписвачи.

Последователно се разглеждат характеристиките на горния и на долния текст на листовите, които представляват палимпсест. Под внимание се взимат всички възможни характеристики – кодикологически, езиково-правописни, свързани с графиката, украсата и т.н.

Вмъкнатите листове, както става ясно, са важен източник за проследяването на съотношението на глаголица и кирилица, а също и за фиксирането на редица фонетични процеси, които, както показват и епиграфските паметници, са започнали още през старобългарския период (изпадане на ерови гласни, изравняване на техния гласеж, затвърдяване на съгласни, изравнени предни и задни сонанти, отпадане на необходимостта от графемите за йотувана и нейотувана носовка, смесване на носовките и т.н.).

Всички достигнали до нас ръкописи от най-ранния период, тази разнородна група, която ние наричаме днес „канон“ от „класически паметници“, са продукт на периферията на книжовната култура. Зографското евангелие показва как книгата се движи през вековете все по-далеч от центъра (т.е. от нормираното, от изящното, от представителното) и точно заради това ни носи все повече и по-богати данни за развоя на езика, на писмената култура, на образованието, на преписваческата практика в старобългарското културно пространство.

Студии, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация:

Проблеми и перспективи пред проучването на „класическите“ старобългарски паметници. Старобългарска литература, 59-60, 2019, ISSN:0204-868X, 153-198 **Без JCR или SJR – индексирани в WoS или Scopus (Scopus) [Линк](#)**

Изследването има за цел да разгледа избрани ключови въпроси относно характеристиките и класификацията на най-старите славянски ръкописи: какви са причините за определянето им като корпус и канон, какви нови подходи могат да се използват за извличане на неизвестна досега информация от тях, възможно ли

е обективно да бъдат групирани според надеждни критерии, за да се установят относителната им хронология, произход и писаческите практики, които са ги възпроизвели. Учените предполагат категорични отговори на повечето от тези въпроси, но картината всъщност е много по-сложна.

Това проучване предлага критична преоценка на аргументите, подкрепящи различните предположения и конвенциите, на които се основават нашите знания. В отделни раздели се разглеждат въпросите: „Защо и как ги обособяваме? Разглеждането на най-ранните ръкописи като корпус и канон“, „Какво още може да се изследва около най-ранните ръкописи? По-достъпни източници и нови технологии“, „Кога са създадени? Известно и неизвестно около относителната хронология на най-ранните ръкописи“, „Къде са възникнали? Опорните точки за относителна локализация на най-старите ръкописи“, „Съвпадат ли свидетелствата? Най-ранните книжовни паметници и най-ранната епиграфика“, „Възможно ли е групиране или хронологическо подреждане в последователност? Разни опити за класификация на най-ранните ръкописи“, „Кои са създателите им и как са работели? Най-ранните ръкописи като извор за писмената култура в „технологически“ аспект“. В резултат на тези проучвания върху сведенията от ръкописните източници става възможно да се преосмислят някои от утвърдените в науката решения, попълващи тези сведения с интерпретации и превръщащи ги от оскъдни фрагменти в история. Предлагат се нови подходи за изследване на особеностите на ръкописите, на които досега е обръщано малко внимание, но които биха могли да разширят и обогатят нашето разбиране за конкретните паметници и за средновековната славянска писмена култура като цяло.

Преславските лексикални маркери. 1. Опит за въведение. *Palaeobulgarica*, 2020, ISSN:0204-4021, 54-79. SJR (Scopus):0.1 **Q4 (Web of Science)** [Линк](#)

Студията е посветена на методическите проблеми, отнасящи се до идентифицирането и изследването на един специфичен лексикален корпус – лексиката, характерна за преводните и оригиналните книжовни произведения, създадени в Източна България от края на IX до последната четвърт на X век. Обсъждат се някои неточни и неясни твърдения в научната литература, както и въпроси, свързани с познанията ни за техниките на превод през този период, наличието на синонимна вариативност и прилагането на т. нар. „преславска

редакция“. Прави се опит за изясняване на критериите, по които определени лексеми могат да се считат за диференциално стойности („маркери“). Целта на изследването е да послужи като въведение и ръководство за извличане на надежден корпус от лингвистични свидетелства, за класифициране на лексикалните маркери и за евентуално групиране на текстовете, от които са извлечени.

Работата е организирана, почти в буквалния смисъл, чрез последователно разглеждане на всяка една от трите думи, съставляващи термина *преславски лексикални маркери*. Защо специфичната за определен кръг старобългарски паметници лексика бива наричана преславска и какво означава това? Защо и как именно лексиката се извежда на преден план? Коя лексика може надеждно да се определи като специфична, в каква степен и какво точно маркира тя? На пръв поглед – въпроси с ясни отговори, но всъщност свързани с много условности, важни детайли, наслоени представи и широк, често пренебрегван, контекст. В допълнение, и липсата на достатъчно като брой и категоричност синхронни исторически, литературни и езикови данни от IX–X в. води до невъзможност за прилагане на метод, даващ винаги и във всеки случай сигурен положителен или отрицателен резултат.

Въпреки всички анализирани уговорки и ограничения (нито една от които не трябва да се пренебрегва), на преден план излизат две основни характеристики на предмета на изследване: това е лексика, която съвпада, и това е лексика, която изчезва. Преславските лексикални маркери се откриват чрез езиков анализ – сравнение между текстове и отбелязване на общото и различното помежду им. Установените съвпадения имат атрибуираща стойност само тогава, когато са валидни за определен кръг старобългарски произведения и когато целенасочено биват отстранявани в по-късни преписи на тези произведения или биват категорично избягвани от авторите и преводачите, творили в следващите столетия. Постепенното (или рязкото) изчезване на този тип лексика гарантира на изследователя, че може да разчита на една хронологическа граница, преди която да разположи текста, който изучава, и да го свърже надеждно с произведенията, носещи белезите на цялото „излъчване“ на културна традиция от Преслав.

Студии, публикувани в нерепубликани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове:

За книжовните връзки между Атон и Синай. – В: Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV–XVI век. Доклади от международната научна конференция 26–28 април 2021 г. Отг. ред. М. Скарпа, Е. В. Белякова, Т. В. Пентковска. [Кирило-Методиевски студии, 23]. София, ISSN 0205-2253, 2022, 93–116.

Сбирката от славянски ръкописи, съхранявани някога и днес в библиотеката на Синайския манастир „Света Екатерина“, е емблематична в много отношения: и заради това, че съдържа голяма част от глаголическите ръкописи, достигнали до нашата съвременност, и заради свидетелствата за съвместна работа на екипи от преписвачи в манастира от различни лингвогеографски области, работили върху един и същ кодекс или кодекси, и заради многобройните приписки в ръкописите на поклонници. Тя е изключително интересна и във връзка с възможността за изследване на историята на всеки един ръкопис с оглед формирането на самата колекция.

Студията е посветена на сведенията за ръкописи, писани другаде и попаднали в библиотеката на Синайския манастир, като акцентът е най-вече върху ръкописите с атонски произход. Прегледът включва над петнадесет ръкописа, пристигнали от Балканите в Синайския манастир, и следва сведенията в бележки на писачи, преводачи, дарители, читатели, в които се упоменава къде е създаден ръкописът или къде е пребивавал, или се заявява неговото подаряване на Синайския манастир.

Установява се, че за разлика от повечето други примери, които имаме, формирането на синайската манастирска библиотека, каквато я познаваме днес, е много силно повлияно от дошли като дар книги и техните преписи. Изпращането на книга в Синайския манастир задълго се е възприемало като пожертвование за опрощаване на греховете. Поради това дарителите избират според възможностите си екземпляри от най-високо качество. Ролята на атонската книжовна традиция в този процес несъмнено е много важна, и особено през втората половина на XIV в. – определяща. В студията се обръща специално внимание на няколко подобни образци и се дискутират някои слабо известни или

неизвестни факти относно тези и другите конкретни ръкописи, предмет на изследване.